

CONSIDERAȚII TEORETICE PRIVIND EVAZIUNEA FISCALĂ VS FRAUDA FISCALĂ

---

dr. Emil DINGA*

Rezumat

Lucrarea se concentrează pe modul în care evaziunea fiscală (sau fraudă fiscală) sunt sau pot fi generate de contabilitatea financiară, la nivel organizațional. În context, sunt dezbătute într-o manieră polemică conceptul și cauzele evaziunii fiscale pentru a stabili cadrul conceptual al lucrării. Este descris și evaluat mecanismul contabil de creare a evaziunii fiscale sau fraudei fiscale, la fel ca și mecanismul contabil de identificare a evaziunii fiscale sau fraudei fiscale. Lucrarea propune o taxonomie și concepte implicate în dezbateri precum și propuneri de lege ferenda pentru a ajuta organizațiile (mai ales managerul sau auditul intern al organizației) să prevină sau să trateze fenomenul de evaziune fiscală.

Abstract

The paper is focused on the way in which tax evasion (or tax fraud) are or can be generated by the financial accounting, at the organization level. In the context, the concept and the causes of the tax evasion are debated, in a polemical manner, in order to fix the conceptual framework of the paper. The accounting mechanism of creating tax evasion or tax fraud is described and assessed, and then an accounting mechanism of identifying tax evasion or tax fraud is also described and assessed. The paper proposes some taxonomies and concepts involved in the debate as well as some de lege ferenda proposals in order to help organizations (and, especially, the manager

---

* Prof. univ. dr., director general adjunct al Institutului Bancar Român, cercetător științific gradul I la Centrul de Cercetări Financiare și Monetare – „Victor Slăvescu”, ACADEMIA ROMÂNĂ.

or the internal audit of the organization) to prevent or treat the tax evasion phenomenon.

Cuvinte-cheie: evaziune fiscală, contabilitate creativă, curba Laffer, hazard moral, contagiune.

Cod JEL: E26, E62, M40, M41.

Evaziunea fiscală reprezintă modalitatea prin care subiecții economici răspund presiunii fiscale¹, atunci când aceasta depășește un anumit prag considerat necesar pentru inițierea, menținerea și dezvoltarea afacerii sau a oricărei activități lucrative, precum și în legătură cu averea sau veniturile lor curente. Deși evaziunea fiscală are conotații care intră în sfera semantică a economiei subterane, ea nu este o componentă a economiei subterane ci, mai degrabă, se află la interferența inerentă a economiei subterane cu cea oficială.

Comportamentul evazionist este un comportament generat de doi factori esențiali: a) factorul natural, derivat din instinctul de *free rider*²; b) factorul instituțional, derivat din implementarea presiunii fiscale³ (atât ca dimensiune, cât și ca structură și ca dinamică). Importanța analizei evaziunii fiscale derivă atât din impactul ei asupra echilibrului

---

¹ În sensul său cel mai general, presiunea fiscală reprezintă ponderea veniturilor fiscale (prelevate în mod obligatoriu de către guvern de la contribuabilii legali) în baza de impozitare aferentă (venit, avere, vânzări etc.). Așa cum vom arăta mai departe, nu numai presiunea fiscală este generatoare de comportamente evazioniste, ci orice presiune de prelevare, de către stat, a veniturilor sau averii de la subiecții economici.

² Comportamentul *free rider* este acel comportament prin care un subiect economic încearcă să beneficieze de avantajele pe care le poate extrage din mediul economic, fără a plăti costul de procurare a acestor avantaje. Evaziunea fiscală este o specie a conceptului, mai larg, de evaziune în raport cu norma socială, adică o specie a comportamentului de tip *free rider* în raport cu orice reglementare externă individului în cauză. De aceea, comportamentul evazionist trebuie înțeles ca făcând parte din structura psihologică și culturală a mediului în care un anumit individ (subiect economic) trăiește și își desfășoară activitatea.

³ De fapt, este vorba nu numai despre presiunea fiscală ci despre orice presiune legală privind prelevarea de venituri de la subiecții economici. De ex., presiunea paralegală, care se referă la prelevarea contribuțiilor sociale, conduce, și ea, la comportamente de tip evazionist. De asemenea, presiunea legată de inflație poate să conducă, de asemenea, la comportamente evazioniste, menite să evite impozitarea inflației (impozitare generată de așa-numitul senioraj practicat de băncile centrale prin intermediul creșterii bazei monetare reale din economie).

bugetar, cât și din implicațiile pe care le are în arhitectura generală a comportamentului economic.

1. Despre conceptul de evaziune fiscală

Așa cum s-a precizat mai sus, evaziunea fiscală reprezintă, din punct de vedere semantic, o sustragere de la plata unor obligații legale datorate statului. Evaziunea fiscală reprezintă, așadar, un comportament efectiv sau potențial al subiectului economic (individual sau colectiv, după caz) de natură să conducă la evitarea plății unor obligații legale datorate statului. Așadar, nu orice sustragere de la plata unor obligații legale reprezintă evaziune fiscală ci doar sustragerea de la plata obligațiilor legale datorate statului. Acest lucru este logic, având în vedere faptul că obligațiile fiscale sunt stabilite de către stat, în folosul statului (mai exact, în folosul comunității sociale). Așadar, sustragerea de la plata unor obligații contractuale sau chiar sustragerea de la plata unor obligații legale datorate sectorului privat nu constituie evaziune fiscală, încadrându-se în alte categorii de înfrângere a legii, respectiv a contractelor⁴.

Din punct de vedere legal, evaziunea fiscală este definită în Legea 87/1994⁵: „*sustragerea, prin orice mijloace, în totalitate sau în parte, de la plata impozitelor, taxelor și a altor sume datorate bugetului de stat, bugetelor locale, bugetului asigurărilor sociale de stat și fondurilor speciale extrabugetare, de către persoanele fizice și persoanele juridice române și străine, denumite contribuabili...*”.

Una dintre cele mai delicate chestiuni legate de evaziunea fiscală se referă la delimitarea între evaziunea fiscală legală (licită) și evaziunea fiscală ilegală (ilicită). Deși o asemenea delimitare pare superfluă, deoarece, odată ce este incriminată, orice evaziune fiscală înseamnă înfrângerea legii, deci este ilicită, din punct de vedere teoretic se poate argumenta o asemenea distincție. Astfel, *evaziunea fiscală legală* ar trebui considerată ca fiind acea evaziune fiscală care

---

⁴ În acest sens, evident, arieratele monetare din economie nu se referă doar la arieratele datorate statului, care sunt arierate fiscale. Desigur, arieratele din interiorul sectorului privat pot conduce, și ele, în mod indirect, la așa-numitul deficit cvasi-fiscal (de exemplu, firma care nu încasează creanțele de la o altă firmă nu-și va putea plăti, la rândul ei, obligațiile bugetare etc.).

⁵ Unele lipsuri și neajunsuri ale acestei legi au fost corectate prin Legea nr. 241/2005.

reuşeşte să evite plata obligațiilor bugetare (în totalitate sau în parte) exploatănd anumite „portite” ale legii. Evitarea plății obligațiilor bugetare prin exploatarea acestor „portite” conduce la reducerea prelevărilor către stat, dar, în același timp, nu constituie o înfrângere a legii: aceasta înseamnă că avem de-a face cu o evaziune fiscală dar care a apărut nu prin încălcarea legii ci prin...respectarea legii⁶. Se pare că evaziunea fiscală legală (care, deci, nu este incriminată) se datorează conjuncției dintre o competență (competența contribuabilului de a alege soluția cea mai avantajoasă din lege) și o incompetență (incompetența legiuitorului căruia i-au scăpat „portitele” menționate mai sus). Situația în care se poate dovedi că legiuitorul a „proiectat” portitele de evaziune fiscală în baza textului legii la presiunea unor grupuri de interese economice (lobby) și în detrimentul interesului statului nu trece, automat, în categoria evaziunii fiscale ilegale, deoarece contribuabilul a folosit un text legal pe care nu l-a încălcat, dar poate conduce la alte calificări, de exemplu la calificarea unei fapte de corupție⁷. Așadar, deși evaziunea fiscală legală nu este incriminată în mod direct, dacă ea este efectul unui act de corupție produs la nivelul legiuitorului, atunci această din urmă faptă este incriminată. Corupția poate sta, ca urmare, la baza creării condițiilor legislative pentru existența evaziunii fiscale legale.

În ceea ce privește *evaziunea fiscală ilegală*, aici lucrurile sunt evidente: orice încălcare a normei fiscale, de natură să aducă

---

⁶ Probabil că s-ar putea vorbi, aici, despre o încălcare a legii de către...legiuitor care, din incompetență sau din interes, a lăsat „portitele” respective de sustragere de la plata obligațiilor bugetare generice. Problema răspunderii legiuitorului însuși pentru existența evaziunii fiscale legale nu este, încă, suficient dezbătută de către juriști și economiști din cauza faptului că este aproape imposibil de dovedit culpa legiuitorului (acesta se poate apăra susținând că a fost...incompetent). Totuși, ca posibilitate, judecarea unei asemenea situații s-ar putea baza pe modul de judecare a răspunderii ministeriale în speța neglijenței în serviciu: un legiuitor care, din incompetență, a lăsat asemenea „portite” care au generat evaziunea fiscală legală, poate fi acuzat de neglijență în serviciu (rămâne de fundamentat conceptul de neglijență în serviciu în cazul unui legiuitor care este ales și nu numit, adică nu are un contract de management).

⁷ Să menționăm că susținerea, în mod transparent, a intereselor unui grup economic, prin promovarea unor acte normative favorabile acestuia, nu constituie, per se, o infracțiune. Dacă, însă, această promovare se face în mod netransparent, atunci cazul este de natura corupției.

prejudicii intereselor financiare ale statului trebuie calificată ca reprezentând evaziune fiscală ilegală.

Sintetizând toată discuția de mai sus, considerăm că se pot spune următoarele despre conceptul de evaziune fiscală:

a) *evaziunea fiscală legală* este o evaziune fiscală care vizează nu efectivitatea prejudicierii intereselor financiare ale statului ci, mai degrabă, vizează potențialitatea unei asemenea prejudicierii. Într-adevăr, dacă evaziunea fiscală se produce fără încălcarea legii, rezultă, în mod logic, că programarea veniturilor bugetare nu a luat în calcul veniturile bugetare care ar putea să nu fie încasate ca urmare a prevederilor legii fiscale. Așa stând lucrurile, rezultă că interesele financiare ale statului nu au fost, în realitate, prejudiciate⁸. Cu alte cuvinte, considerăm că evaziunea fiscală legală nu există, în sensul propriu al termenului. Propunem, în acest context, ca așa-numita evaziune fiscală legală să fie considerată ca reprezentând subevaluarea sau subîncasarea veniturilor bugetare posibile. Ca urmare, speciile de evaziune fiscală legală sunt două: a) subevaluarea veniturilor bugetare de către legiuitor, prin lăsarea unor „portițe” de sifonare a unor posibile venituri publice, adică prin incompetență sau neglijență în serviciu (atunci când nu se poate dovedi corupția); b) subîncasarea veniturilor bugetare de către administratorul fiscal, prin incompetență sau neglijență în serviciu (de asemenea, atunci când nu se poate dovedi corupția). Pe baza celor de mai sus, așa-numita evaziune fiscală legală pare a fi o contradicție în termeni: pe de o parte, conceptul de evaziune fiscală trimite la înfrângerea legii, deci la o situație de nelegalitate iar, pe de altă parte, evaziunea fiscală poate fi...legală. În orice caz, rezultă cu claritate faptul că, dacă evaziunea fiscală legală este comisă în mod voluntar

---

⁸ De exemplu, ce se poate spune despre situația în care veniturile bugetare programate (planificate) nu sunt realizate nu ca urmare a evaziunii fiscale ci ca urmare a incapacității administrației fiscale de a încasa obligațiile bugetare? Avem, aici, o prejudiciere a intereselor financiare ale statului? După părerea noastră, da, adică se poate vorbi despre o evaziune fiscală produsă chiar de administrația fiscală, deși nu există vreo încălcare directă a legii (există, totuși, o neglijență în serviciu, așa cum am văzut că ar trebui considerată și incompetența legiuitorului cu privire la legea fiscală).

(deliberat), atunci ne aflăm în fața unei sustrageri de venituri publice (nu contează în interesul cui, contează doar că sustragerea s-a făcut în detrimentul intereselor financiare ale statului), deci ne aflăm în fața evaziunii fiscale așa cum este ea definită de legea 87/1994, iar dacă evaziunea fiscală este comisă în mod involuntar, atunci nu ne aflăm în fața unei evaziuni fiscale, în sensul legii 87/1994 ci în fața altor infracțiuni (de neglijență în serviciu, de exemplu). În această situație, după părerea noastră, conceptul de evaziune fiscală legală este un concept care nu are denotat (nu are corespondent în nici o împrejurare reală), deci el reprezintă o construcție semantică artificială la care ar trebui să se renunțe;

b) *evaziunea fiscală ilegală* este singura specie de evaziune fiscală propriu-zisă, deoarece ea se face cu înfrângerea legii fiscale. În acest sens, sintagma „evaziune fiscală ilegală” reprezintă un pleonasm, deoarece evaziunea fiscală este ilegală prin definiție.

În concluzie, conform tuturor celor argumentate mai sus, există o singură specie de evaziune fiscală (acea evaziune fiscală numită, în mod pleonastic, evaziune fiscală ilegală), iar evaziunea fiscală legală nu există (sintagma constituind o contradicție logică la nivelul termenilor)⁹.

2. Despre cauzele evaziunii fiscale

În acest paragraf vom prezenta o sinteză a principalelor cauze care pot conduce la comportamente de tip evazionist. Aceste cauze sunt cauze „pure”, în sensul că reprezintă modalități omogene de generare a comportamentului evazionist, dar nimic nu împiedică, în practică, combinarea lor în cauze „impure”, care acționează în mod sistemic.

a. Presiunea fiscală

Atunci când presiunea fiscală medie (sau pe sectorul de care este interesat un anumit contribuabil) este relativ mare, atunci contribuabilul poate alege să se sustragă acestei fiscalități, fie în

---

⁹ Conexiunea evaziunii fiscale cu fraudă fiscală va fi abordată într-un paragraf ulterior.

totalitate (intrarea în economia subterană), fie în parte, practicând evaziunea fiscală deși activitatea sa rămâne în economia oficială.

Este destul de dificil să se stabilească un prag anume, cantitativ, la care contribuabilul ia decizia de a evazona fiscal: acest prag depinde atât de sectorul de activitate cât și de aspecte psihologice sau culturale, mai dificil de cuantificat. O anumită judecată, mai degrabă calitativă, se poate face, totuși, pe baza modelului Laffer (curbei Laffer).

Curba Laffer modelează dinamica veniturilor fiscale (V_f) ale bugetului de stat în funcție de presiunea fiscală medie din economie (p_f): $V_f = f(p_f)$. Se presupune că dinamica veniturilor fiscale urmărește, în sens invers, dinamica comportamentului evazionist: cu cât scad mai mult veniturile fiscale, cu atât se poate considera că s-a extins mai mult evaziunea fiscală. Prezentăm, în continuare, într-o formă simplificată, curba Laffer.

Prin presiune fiscală se înțelege raportul dintre veniturile fiscale și PIB:

$$p_f = V_f / \text{PIB}, \text{ de unde: } V_f = p_f \cdot \text{PIB}$$

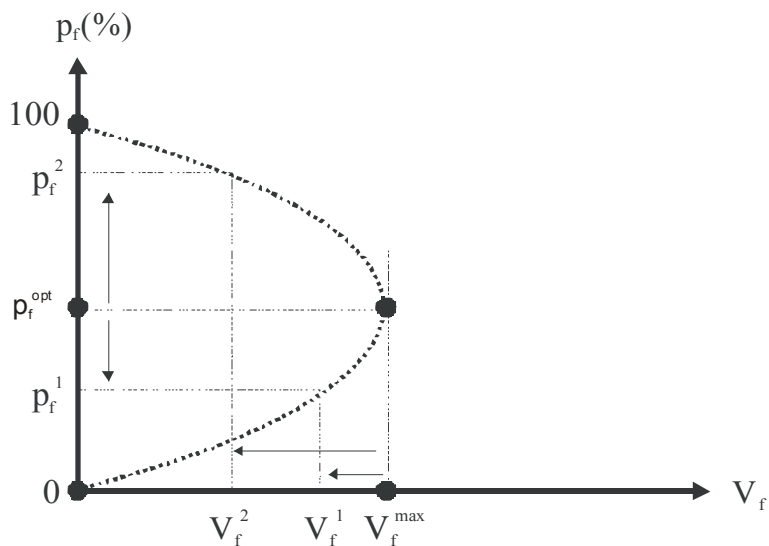
Se poate, deci, scrie: $V_{f1} = \text{PIB}_1 \cdot p_{f1}$, respectiv: $V_{f2} = \text{PIB}_2 \cdot p_{f2}$.
Dar:

$$\text{PIB}_2 = \text{PIB}_1 - V_{f1} = \text{PIB}_1(1 - p_{f1}) \Rightarrow V_{f2} = p_{f2} \cdot (1 - p_{f1}) \cdot \text{PIB}_1$$

pentru $p_{f1} = p_{f2}$, rezultă, în general: $V_f = \text{PIB} \cdot p_f - \text{PIB} \cdot p_f^2$ adică o curbă de gradul 2, concavă în p_f . Din punct de vedere grafic, curba Laffer se poate reprezenta astfel (*Figura 1*):

Figura nr. 1

Reprezentarea grafică a curbei Laffer

Se observă, așadar, faptul că, cu cât presiunea fiscală crește, cu atât veniturile fiscale scad, deoarece o presiune fiscală ridicată va conduce la evaziune fiscală și, deci, la reducerea încasărilor la buget. Totuși, trebuie spus că creșterea presiunii fiscale nu conduce doar la evaziune fiscală, ea poate conduce și la renunțarea la afaceri, la renunțarea la unele locuri de muncă (dacă, de exemplu, crește presiunea parafiscală, cum ar fi rata de contribuții sociale de stat), adică, într-un cuvânt, poate conduce la reducerea bazei de impozitare, ceea ce conduce la reducerea veniturilor fiscale chiar în absența evaziunii fiscale. Așadar, curba Laffer vizează reducerea veniturilor fiscale odată cu creșterea presiunii fiscale, nu numai ca urmare a evaziunii fiscale ci și ca urmare a reducerii bazei de impozitare. În context, această curbă nu separă între cele două efecte: efectul de evaziune fiscală, respectiv efectul de reducere a bazei de impozitare¹⁰.

b. Slăbiciunea administrației fiscale

---

¹⁰ Ar fi, desigur, interesant de abordat chestiunea separării celor două efecte, de exemplu, prin modelare econometrică.

Contribuabilul economic poate practica evaziunea fiscală și în cazul în care sancțiunea pentru această faptă este mică sau probabilitatea de a fi identificat și sancționat este mică. Acest comportament se poate produce indiferent de rata de impozitare (indiferent, deci, de presiunea fiscală, în general), evaziunea fiscală putând, așadar, să se producă chiar dacă presiunea fiscală scade¹¹. Slăbiciunea administrației fiscale poate fi efectul, pe de o parte, al corupției acesteia iar, pe de altă parte, al incapacității logistice sau profesionale a acesteia (incompetență). Indiferent de cauza slăbiciunii administrației fiscale, atunci când aceasta devine notorie sau chiar când este intuită de către contribuabil, acesta „acesează” evaziunea fiscală.

Astfel, dacă notăm cu α probabilitatea va administrația fiscală să realizeze un control în perioada de referință la un contribuabil, cu β probabilitatea ca inspectorul guvernamental să fie capabil să identifice evaziunea fiscală produsă, cu γ probabilitatea ca inspectorul fiscal, după ce a descoperit fraudă, să anunțe organele în drept despre aceasta, cu δ probabilitatea ca instanța de judecată să-l condamne pe contribuabilul infractor, atunci probabilitatea ca acel contribuabil să comită evaziune fiscală, încurajat de slăbiciunea administrației fiscale este dată de: $\varepsilon = 1 - \alpha \cdot \beta \cdot \gamma \cdot \delta$: Să observăm că, cu cât $\alpha, \beta, \gamma, \delta$ sunt mai mici, cu atât ε este mai mare¹².

Slăbiciunea administrației fiscale (fie ea obiectivă sau subiectivă) are drept efect reducerea gradului de colectare a obligațiilor bugetare. Întrucât aici este vorba despre reducerea veniturilor publice efectiv încasate față de veniturile publice programate, avem de-a face cu prejudicierea intereselor financiare ale statului, așadar, conform definiției evaziunii fiscale, se produce o evaziune fiscală¹³.

---

¹¹ Cum a fost cazul, de exemplu, cu reducerea presiunii medii a fiscalității directe în România, începând cu anul 2005, când s-a trecut la cota unică de impozitare a venitului personal și a profitului corporativ.

¹² O discuție foarte detaliată a acestui aspect de comportament evazionist se poate găsi în Gary Becker, *Comportamentul uman*, Editura ALL, București, 1997.

¹³ Deși, din punct de vedere teoretic, această concluzie pare destul de clară, în practică administrația fiscală nu este niciodată vinovată de scăderea gradului de colectare a obligațiilor bugetare care, așa cum am spus mai sus, este de natura evaziunii fiscale. Dificultatea de a evalua acest lucru provine din cea a stabilirii unui grad al performanței administrative minime în domeniul fiscal.

c. Hazardul moral (facilitățile fiscale)

Așa cum se știe, hazardul moral reprezintă o modificare de comportament generată de existența sau promisiunea unei asigurări, de orice fel. În problematica evaziunii fiscale, hazardul moral se produce în situația existenței sau promisiunii facilităților fiscale. Facilitățile fiscale au drept efect reducerea sarcinii fiscale (fie prin scutiri sau anulări de datorii bugetare, fie prin acordarea altor forme de sprijin fiscal). Contribuabilii care primesc asemenea facilități fiscale, se comportă în continuare în speranța primirii de noi facilități, generând, astfel, un comportament menit să evite sarcina fiscală, deci să evazioneze fiscal. Deformarea comportamentului fiscal ca urmare a hazardului moral reprezentat de acordarea de facilități fiscale este deosebit de dăunătoare nu numai pe termen scurt ci și pe termen lung, deoarece creează o cultură specifică evazionistă, precum și așteptări cu privire la facilitățile fiscale.

Acordarea de facilități fiscale (indiferent de gradul lor) produce o prejudiciere a intereselor financiare ale statului chiar de către statul însuși, de aceea evaziunea fiscală produsă în acest caz este o evaziune fiscală specială: acordarea facilităților fiscale, prin ea însăși, nu generează evaziune fiscală la nivelul contribuabililor, deși creează un prejudiciu la nivelul bugetului de stat. Se poate spune, în schimb, că se produce o evaziune fiscală la nivelul statului însuși, deși termenul pare cam dur (esența economică a acordării facilităților fiscale este însă, într-adevăr, conformă cu definiția evaziunii fiscale din Legea 87/1994). În schimb, acordarea de facilități fiscale creează evaziune fiscală prin așteptările pe care contribuabilii care au primit facilități fiscale le au cu privire la continuarea primirii acestor facilități, adică prin hazardul moral generat.

d. Contagiunea (imitația)

Contagiunea este un factor generator de evaziune fiscală insidios dar cu o mare forță statistică, în sensul că este dificil de controlat, dar se poate produce în proporție de masă. Mecanismul este următorul: un contribuabil care observă că alți contribuabili, evazionști, nu au suportat costuri mari (sau, poate, nu au suportat nici un cost) pentru comportamentul lor evazionist, va decide, la rândul său, să se comporte evazionist, în speranța că lucrurile se vor întâmpla în mod similar și pentru el. Acesta este mecanismul contagiunii (sau al imitației), mecanism care este deosebit de prezent pe piață, deoarece

contribuabilii se observă reciproc în procesul concurenței economice dintre ei și, astfel, se pot „îmbolnăvi” unii de la alții de comportamentul evazionist. Forța contagiunii în generarea sau extinderea fenomenului evazionist este deosebit de consistentă, ea depinzând, îndeosebi, de factori culturali dar și de factori instituționali. Evident că forța administrației fiscale și forța contagiunii sunt invers proporționale în generarea efectului de evaziune fiscală totală, de aceea un stat puternic poate conduce la slăbirea contagiunii evazioniste.

Cele patru cauze fundamentale de generare a comportamentului evazionist sunt direct proporționale cu amploarea evaziunii fiscale: cu cât ele cresc, cu atât crește și evaziunea fiscală. În același timp, însă, între aceste cauze există anumite relații de intercondiționare. Una dintre ele a fost menționată mai sus: cu cât administrația fiscală este mai slabă, cu atât contagiunea este mai mare. Alte relații între ele pot fi următoarele: a) creșterea presiunii fiscale poate conduce la necesitatea acordării de noi facilități fiscale, pentru a opri efectul de curbă Laffer, ceea ce sporește hazardul moral; b) creșterea slăbiciunii administrației fiscale poate atrage creșterea presiunii fiscale, pentru a contracara scăderea încasărilor bugetare.

3. Despre conceptul de fraudă fiscală

Așa cum am arătat mai sus, fraudă fiscală reprezintă așa-numita evaziune fiscală ilegală (ilicită). În concepția noastră, nu există conceptul și nici fenomenul evaziunii fiscale legale (licite), deoarece nu avem nici o încălcare de lege și nici un prejudiciu nu a fost creat, în raport cu veniturile bugetare planificate. Așa stând lucrurile, fraudă fiscală este tot una cu evaziunea fiscală. Fraudă fiscală se află în conexiune strânsă cu economia subterană, cu corupția și cu imoralitatea fiscală¹⁴.

S-ar putea face, totuși, o distincție, după părerea noastră, între evaziune fiscală și fraudă fiscală (dar tot la nivelul evaziunii fiscale ilicite) și anume din perspectiva intenționalității/subiectivității

---

¹⁴ *Conceptul de morală fiscală este, uneori, utilizat de către analiștii care acordă o importanță mai mare factorului cultural în generarea comportamentului economic, în speță a comportamentului fiscal. Este, într-adevăr, nevoie de o morală fiscală pentru a înțelege comandamentul asigurării veniturilor publice strict necesare realizării, de către stat, a bunurilor publice.*

fenomenului. În acest sens, pot exista două situații distincte, situații care, deși nu elimină evaziunea fiscală, dau unele indicații asupra „sustenabilității” ei, asupra amplitudinii cu care ea se produce, asupra impactului asupra comportamentului fiscal în general, sau asupra echilibrului bugetar.

1. În primul rând, este posibil, de exemplu, ca un anumit contribuabil să realizeze înregistrări contabile care să conducă la sustragerea de la plata unor obligații bugetare, din neglijență sau din incompetență. Considerăm potrivit să numim acest caz *incapacitate subiectivă*; contribuabilul poate fi acuzat de evaziune fiscală (a încălcat legea și a adus prejudicii monetare statului, în raport cu veniturile bugetare planificate ale acestuia). Dacă, însă, acele înregistrări au fost făcute cu bună știință (deci nu din incompetență sau neglijență), atunci ne aflăm în fața unui caz de fraudă fiscală. Se pune întrebarea: cum deosebim dacă ne aflăm în fața unei neglijențe sau incompetențe sau, dimpotrivă, ne aflăm în fața unui comportament deliberat? Probabil că un criteriu bun de selecție aici ar fi repetabilitatea fenomenului: dacă ne aflăm în fața unei singularități (un caz nerepetat întocmai) atunci putem decide că este vorba despre evaziune fiscală, dacă, însă, cazul se repetă întocmai, atunci vom decide că este vorba despre un comportament deliberat, adică ne aflăm în fața fraudei fiscale.

2. În al doilea rând, se poate produce o a doua situație distinctă, care poate fi numită ca fiind aceea a *incapacității obiective*. Să presupunem că ne aflăm în fața unui arierat monetar între două firme. Firma care are creanțe neachitate la termen asupra unei alte firme, nu-și poate achita (cel puțin nu-și poate achita la termen) obligațiile bugetare. Această incapacitate, totuși, nu-i aparține, nu este nici deliberată, nu este nici rezultatul unei neglijențe sau a unei incompetențe de care se face vinovată. După părerea noastră, ne aflăm, aici, în fața unui caz de evaziune fiscală (firma debitoare la bugetul statului a prejudiciat interesele financiare ale acestuia, prin încălcarea legii fiscale) dar nu ne aflăm în fața unui caz de fraudă fiscală. Totuși, dacă se poate dovedi că firma care se confruntă cu arieratul monetar menționat este în legătură cu firma debitoare și anume există o înțelegere ca acea firmă să nu-i plătească datoria

monetară, tocmai pentru ca ea să nu poată achita datoriile bugetare, atunci revenim la cazul fraudei fiscale¹⁵.

Așadar, deși, în principiu, considerăm că evaziunea fiscală este totuna cu fraudă fiscală, atunci când intenționalitatea (adică natura deliberativă a cazului) nu este sau nu poate fi dovedită, acceptăm că este vorba despre evaziune fiscală, în caz contrar fiind vorba despre fraudă fiscală. Deși legea nu discerne între cele două situații (rămânând, eventual, la latitudinea inspectorului guvernamental să facă acest lucru), considerăm, de lege ferenda, că ar fi util să se discearnă, sub aspectul caracterului penal, mai ales, între cele două situații, contribuind, astfel, la formarea unei morale fiscale, așa cum se preciza mai sus.

4. Contabilitatea creativă și fraudă fiscală

Idea de mai sus, a evaziunii fiscale generate de incapacitatea subiectivă, dar și o anumită toleranță care se poate manifesta în raport cu comportamentul evazionist al contribuabilului, a condus la conceptul de contabilitate creativă.

În esență, prin contabilitate creativă se înțelege un set de tehnici sau metode contabile (de înregistrare, de sinteză, de consolidare și de comunicare către stakeholders) care urmărește maximizarea rezultatelor firmei, din perspectiva interesului managerilor organizației economice în cauză.

Nu este greu de remarcat faptul că, în cazul contabilității creative, este vorba, pur și simplu despre operaționalizarea evaziunii fiscale licite (specie pe care noi am respins-o, se vede pe bună dreptate, mai sus). Prin urmare, contabilitatea creativă nu face altceva decât să exploateze anumite imprecizii, incompletitudini sau inconsistențe din legislația aferentă fiscalității, așa încât să minimizeze impactul

---

¹⁵ *Aici apare importanta problemă a creditului fiscal: atâta timp cât penalizările totale către stat (în cazul depistării cazului de evaziune fiscală) sunt mai mici decât dobânda care ar fi trebuit achitată la bancă pentru a lua creditul bancar cu care să fie achitate obligațiile bugetare, firma debitoare la stat se va comporta evazionist (chiar dacă nu este vorba despre o fraudă fiscală). Existența creditului fiscal încurajează, însă, mai degrabă, fraudă fiscală decât evaziunea fiscală în această speță (mai ales în cazul unor holding-uri, ale căror firme își „planifică” arieratele monetare dintre ele tocmai în scopul de a utiliza creditul fiscal).*

prelevărilor fiscale asupra rezultatelor finale ale organizației. Or, asta era tocmai descrierea evaziunii fiscale legale (licite).

Generatorul contabilității creative este contractul de management: atâta timp cât managerii unei organizații trebuie să îndeplinească anumite criterii de performanță managerială, ei vor „crea” versiuni proprii de contabilitate pentru a atinge sau a maximiza acele criterii de care depinde cariera și venitul lor personal.

Punând în evidență legătura generativă dintre contabilitatea creativă și evaziunea fiscală legală¹⁶ trebuie, în același timp, să facem legătura contabilității creative și cu fraudă fiscală. În opinia noastră, atâta timp cât contabilitatea creativă este „corectă”, în sensul că nu face altceva decât să exploateze, într-un mod inteligent, breșele sau impreciziile legislației fiscale, nu avem de-a face cu fraudă fiscală. În momentul în care s-ar încălca, în mod evident, legislația fiscală, s-ar putea vorbi, desigur, și despre fraudă fiscală. Prin urmare, lucrurile se petrec ca și în cazul contabilității, să-i spunem, ortodoxe: atâta timp cât nu se încalcă legislația fiscală nu putem vorbi despre fraudă fiscală.

Pentru a înțelege mai clar legătura dintre contabilitate ortodoxă, contabilitate creativă, evaziune fiscală legală și fraudă fiscală, propunem reprezentarea din *Figura 2*:

Figura nr. 2

Matricea contabilitate ortodoxă – contabilitate creativă în procesul evaziunii fiscale

	Contabilitate ortodoxă	Contabilitate creativă
Exploatarea inconsistentelor legislației fiscale	-	Evaziune fiscală „legală”
Încălcarea legislației fiscale	Fraudă fiscală	Fraudă fiscală

Cu alte cuvinte, contabilitatea creativă mai „beneficiază” de un atu, comparativ cu contabilitatea ortodoxă: acela al utilizării evaziunii fiscale legale (neincriminate, așa cum se știe).

---

¹⁶ După cunoștințele noastre, o asemenea legătură nu a mai fost teoretizată, până acum, cel puțin în literatura de profil din România.

Din această perspectivă, ni se pare că termenul de contabilitate creativă este, oarecum, superfluu și este merit exclusiv să atragă atenția asupra posibilității evaziunii fiscale legale, neaducând nimic nou din punct de vedere conceptual, pentru că, așa cum se vede din figura de mai sus, imediat ce contabilitatea ortodoxă ar utiliza inconsistențele legislației fiscale s-ar transforma în contabilitate creativă, în timp ce, din punctul de vedere al încălcării legislației fiscale, nu există nici o diferență între cele două tipuri de contabilități.

Cu adevărat important aici este altceva: faptul că, în organizațiile în care, ca urmare a dispersării mari a acționariatului, managerii sunt cei care administrează organizația, atunci apare „stimulentul” utilizării unei contabilități creative. Cu toate acestea, sfera contabilității creative există atâta timp cât legislația fiscală își menține inconsistențele, deoarece, pe măsură ce acestea sunt eliminate, sfera contabilității creative se restrânge, la limită ea suprapunându-se peste ceea ce acum numim contabilitate ortodoxă.

În încheierea acestui paragraf, prezentăm câteva dintre tehnicile de contabilitate creativă utilizate în practica organizațiilor:

1. *majorarea cheltuielilor sau/și diminuarea veniturilor.* De exemplu, dacă se dorește diminuarea cheltuielilor, se poate adopta metoda amortizării liniare a capitalului fix (deși aceasta poate periclita, pe termen lung, re tehnologizarea). Dacă se dorește majorarea veniturilor, atunci pot fi incluse unele venituri viitoare (de exemplu veniturile din chirii facturate în momentul încheierii contractului de închiriere), sau vânzarea la un preț supraevaluat al unui activ. În ceea ce privește majorarea cheltuielilor, se poate proceda la supradimensionarea provizioanelor, reducerea duratei de utilizare a capitalului fix, achiziționarea la prețuri supraevaluate a unor materiale consumabile sau a unor obiecte de inventar. Dacă se dorește diminuarea veniturilor, atunci se poate proceda la contabilizarea veniturilor curente la categoria veniturilor înregistrate în avans;
2. *manipularea valorii nete a activelor,* prin intermediul volumului provizioanelor și al regimului de amortizare practicat;
3. *„reconsiderarea” datoriilor firmei,* cu scopul de a influența imaginea fidelă a gradului de îndatorare a acesteia;

4. *eludarea recurgerii la operațiunea de consolidare*, în cazul tranzacțiilor efectuate între firma-mamă și filialele sale (inclusiv în cazul achizițiilor de active prin metoda fuziunilor).

5. Despre mecanismul contabil al evaziunii și fraudei fiscale

Întrucât situațiile financiare (cele care asigură interfața dintre organizație și stakeholders, inclusiv statul) sunt derivate din sursele informaționale contabile, este firesc să ne întrebăm care este mecanismul contabil (originar) care stă la baza producerii evaziunii și fraudei fiscale. În cele ce urmează, vom trece în revistă câteva dintre metodele și procedeele care, în intercondiționarea lor logică și cronologică, pot conduce la un asemenea mecanism.

Trebuie precizat, încă de la început, faptul că mecanismul contabil al evaziunii și fraudei fiscale nu are nimic de-a face cu așa-numita contabilitate creativă, aceasta din urmă nefăcând altceva, așa cum am arătat deja, decât să exploateze posibilitățile, inconsistențele, incompletitudinile sau chiar „portițele” lăsate deschise în mod deliberat de către legiuitor. Aici vom discuta, pur și simplu, despre încălcarea legislației contabile și fiscale în înregistrarea și prelucrarea informațiilor contabile și, apoi, a celor financiare. De altfel, contabilitatea creativă este creativă mai ales la nivelul contabilității analitice (de gestiune), deoarece la nivelul contabilității financiare normalizarea și standardizarea internațională limitează drastic sau chiar anulează orice posibilitate de a „crea”.

Mecanismul contabil al evaziunii fiscale are drept obiectiv esențial reducerea bazei impozabile a obligației bugetare¹⁷, indiferent despre ce obligație bugetară este vorba. Evident, vorbim despre contabilitatea financiară sau, în orice caz, despre informații contabile destinate să fie utilizate sau cunoscute de către inspectorul guvernamental generic (cel care verifică formarea obligației bugetare ca creanță a statului asupra contribuabilului). Înainte de a da o

---

¹⁷ Evident, nu este vorba despre o reducere reală a bazei de impozitare, pentru că, în acest caz, nu am avea de-a face cu o evaziune fiscală ci cu un proces economic obiectiv, ci este vorba despre o reducere aparentă a acestei baze de impozitare, așa cum „trebuie” ea să apară inspectorului guvernamental, din punctul de vedere al contribuabilului care intenționează să realizeze evaziunea sau fraudă fiscală.

reprezentare formală mecanismului contabil al evaziunii fiscale trebuie să facem câteva precizări:

a) mecanismul contabil al evaziunii fiscale se referă la încălcarea legii și nu la aspectul „creativ” al contabilității; aceasta înseamnă că mecanismul contabil al evaziunii fiscale va crea o imagine financiară ne-fidelă a organizației;

b) imaginea ne-fidelă a realității se referă la neconcordanța imaginii reprezentate de informația contabilă pusă la dispoziția utilizatorilor (statului, în acest caz) cu realitatea, și nu la neconcordanța imaginii reprezentate de informația contabilă accesibilă cu documentele care stau la baza acelei imagini financiare; aceasta implică faptul că documentele însele, care fundamentează imaginea financiară ne-fidelă sunt, la rândul lor, ne-autentice (falsificate¹⁸, în total sau în parte);

c) mecanismul contabil al evaziunii fiscale va crea, așadar, o imagine destinată utilizatorilor externi de informație cu privire la organizație, diferită de imaginea pe care același mecanism contabil o oferă managementului însuși al organizației în cauză (sau chiar acționarilor organizației): de aici rezultă o concluzie foarte importantă: managementul organizației este întotdeauna complice la deformarea imaginii financiare¹⁹ de către mecanismul contabil pus în funcție sau tolerat²⁰. Această concluzie se bazează pe faptul că managementul organizației (sau, cel puțin, comitetul executiv al acesteia) are cunoștință de deformările produse de sistemul

---

¹⁸ Prin document falsificat înțelegem: a) un document ne-autentic, completat corect; b) un document autentic completat în mod deliberat eronat, în favoarea contribuabilului; c) lipsa unui document. Chestiunea echivalenței dintre lipsa unui document și existența unui document fals este, desigur, discutabilă – de exemplu, ce se poate spune despre situația în care lipsa unui document creează un avantaj statului și nu contribuabilului?

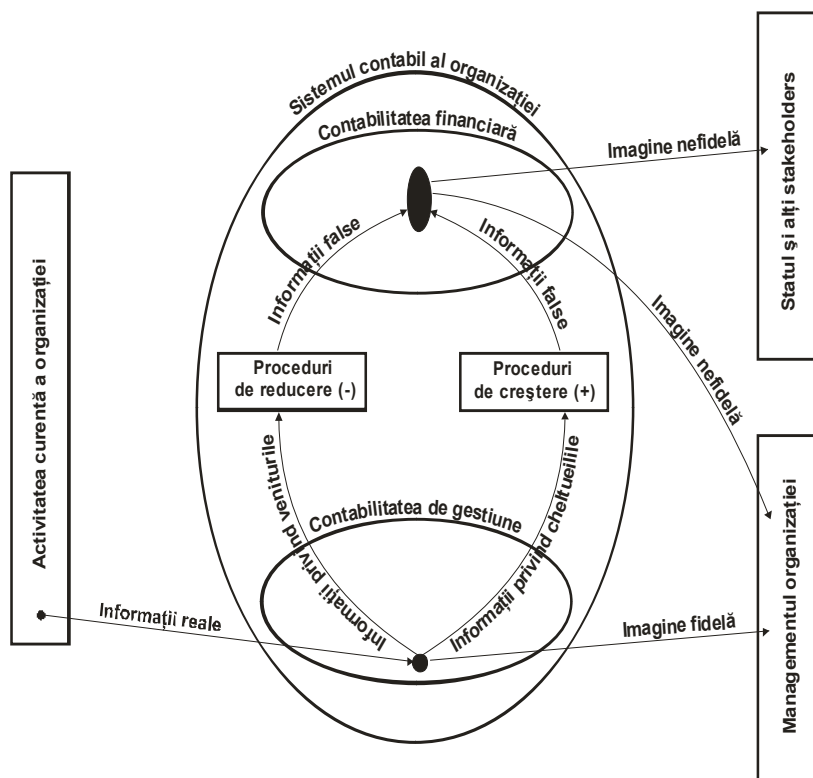
¹⁹ Sub aspectul mărimii, structurii și scadenței obligațiilor bugetare ale organizației.

²⁰ Desigur, aici un rol foarte important îl are auditul intern care, în calitate de consilier al managerului organizației, trebuie să depisteze mecanismul contabil de evaziune fiscală, să-l aducă la cunoștința managerului organizației, să facă recomandări de remediere a situației (în sensul reintrării în legalitate) și să auditeze, apoi, chiar implementarea, de către managerul organizației, a recomandărilor făcute în scopul eliminării mecanismului contabil al evaziunii fiscale.

contabilității financiare, în scopul creării imaginii nefidele a organizației²¹.

Figura nr.3

Mecanismul contabil al evaziunii fiscale

²¹ Pot apărea, aici, două probleme importante: a) cum trebuie evaluată situația în care crearea imaginii nefidele este involuntară?; b) cum trebuie evaluată situația în care crearea imaginii nefidele este voluntară dar nu este făcută cu consimțământul sau măcar cu cunoștința managementului organizației? La prima chestiune, răspunsul nostru este că avem, încă, evaziune fiscală, nimeni neputându-se apăra cu competența sa, iar la a doua chestiune, răspunsul nostru este că avem, de asemenea, încă, evaziune fiscală, din același motiv ca și cel invocat deja. Singura deosebire este că răspunderea poate să nu cadă, în întregime, asupra managementului organizației, deși controlul său intern trebuie să depisteze sau să anticipeze procesele evazioniste respective.

Pe baza celor de mai sus, putem încerca descrierea formală a mecanismului contabil al evaziunii fiscale, la nivelul organizației²² (Figura 3):

Se pot extrage câteva concluzii cu privire la funcționarea mecanismului contabil al evaziunii fiscale:

1) scopul²³ mecanismului contabil al evaziunii fiscale este reducerea drepturilor statului de a preleva, conform legii, din veniturile finale (rezultatul final brut) al organizației. Ca urmare, mecanismul fiscal al evaziunii fiscale va urmări să reducă baza de impozitare²³ la care se referă normele fiscale de impunere. Cum baza de impunere este, în fond, rezultatul final al activității organizației, iar acesta este:

$$RF = I - E$$

unde cu RF s-a notat rezultatul final al activității organizației, cu I s-au notat intrările monetare ale organizației (încasări, venituri), iar cu E s-au notat ieșirile monetare ale organizației (plăți, cheltuieli), rezultă că mecanismul contabil al evaziunii fiscale poate opera asupra reducerii rezultatului final fie micșorând intrările, fie mărinđ ieșirile;

2) vom numi evaziunea fiscală generată de micșorarea intrărilor *evaziune fiscală de contracție*, iar evaziunea fiscală generată de creșterea cheltuielilor *evaziune fiscală de expansiune*²⁴. Este evident că, sub aspectul căilor și metodelor utilizate în cadrul mecanismului fiscal de evaziune fiscală, evaziunea fiscală de contracție și evaziunea fiscală de expansiune prezintă deosebiri esențiale. De asemenea, deosebirea dintre cele două categorii de evaziune fiscală este evidentă și din punctul de vedere al procedurilor de control

---

²² Conceptul de organizație este cu totul general: el se referă atât la firmele non-financiare cât și la instituțiile financiare, atât la cele private cât și la cele publice, atât la cele cu capital intern cât și la cele cu capital străin rezidente (sau având sucursale, filiale etc.) pe teritoriul României. Expresia „activitate curentă” din figura care urmează se referă la însumarea celor două activități ale organizației: activitatea de exploatare și activitatea financiară.

²³ În terminologia juridică, baza de impozitare se referă la acea componentă a normei fiscale numite *obiectul impunerii*.

²⁴ După informațiile noastre, această clasificare nu a mai fost propusă până în acest moment în literatura de specialitate la care am avut acces. Considerăm că ea este importantă întrucât creează posibilitatea metodologică de a identifica anumite înclinații spre evaziune fiscală, la nivelul organizațiilor, în funcție de specificul activității acestora.

financiar și fiscal sau al procedurilor de audit intern sau extern, destinate să depisteze fenomenele de evaziune fiscală;

3) desigur, nu este nevoie să se producă simultan cele două procese – de micșorare a intrărilor monetare și de creștere a ieșirilor monetare –, fiind suficient să se folosească numai una dintre ele. „Experții” care utilizează mecanismul contabil al evaziunii fiscale vor aprecia, de la caz la caz, care metodă va fi utilizată sau ce mix de metode va fi utilizat pentru a atinge obiectivul fixat. Alegerea se bazează, mai ales, pe evaluarea pe care autorii mecanismului contabil al evaziunii fiscale o fac cu privire la capacitatea instituțională a inspecției guvernamentale de a depista fraudă, ca atare vor folosi acea metodă care pare a fi mai puțin transparentă pentru inspecția guvernamentală;

4) reducerea intrărilor monetare, respectiv creșterea ieșirilor monetare, în scopul diminuării nelegale a bazei de impozitare au limitele lor. În primul rând, este vorba despre trendul general al activității organizației: nu pot apărea discrepanțe vizibile între indicatorii care exprimă dezvoltarea (extinderea) activității curente a organizației și indicatorii de rezultate finale – aceste discrepanțe ar constitui, ele însele, indicii pentru inspectorii guvernamentali. În al doilea rând, este vorba despre asocierea funcțională dintre dinamica veniturilor și dinamica cheltuielilor: cheltuielile nu pot crește peste un prag care exprimă contribuția cheltuielilor la venituri²⁵. Dacă notăm cu α_t o rată care exprimă veniturile create de o unitate de cheltuială la momentul t , cu β_t rata de creștere, în scop evazionist, a cheltuielilor în anul t , cu γ_t rata de creștere a veniturilor în anul t , atunci se poate scrie „condiția” de evaziune fiscală expansionistă sub forma următoare:

$$\alpha_t = \frac{v_t}{c_t} \quad \beta_t = \frac{dc_t}{c_t} \quad \gamma_t = \frac{dv_t}{v_t} \quad \Rightarrow \quad \alpha_t = \frac{\beta_t \cdot dv_t}{\gamma_t \cdot dc_t}$$
$$\Rightarrow \beta_t = \frac{\alpha_t \cdot \gamma_t \cdot dc_t}{dv_t} = \alpha_t \cdot \gamma_t \cdot c_t^m,$$

așadar, trebuie îndeplinită condiția: $\beta_t \leq \alpha_t \cdot \gamma_t \cdot c_t^m$

---

²⁵ Desigur, aici apare chestiunea provizioanelor de risc, care fac excepție de la această legătură funcțională, dar principiul enunțat, ca atare, rămâne valabil.

unde cu c_t^m s-au notat cheltuielile marginale, în anul t , referitoare la venituri (cu cât cresc cheltuielile totale pentru a realiza creșterea cu o unitate a veniturilor organizației). Prin urmare, creșterea cheltuielilor, în scopul evaziunii fiscale, trebuie să fie sub pragul generat de produsul dintre venitul mediu relativ la cheltuială, rata de creștere a veniturilor totale și cheltuiala marginală relativă la venit.

5) rescriind relațiile de mai sus, obținem și un prag maxim de reducere a veniturilor²⁶, în scop evazionist: $\gamma_t = \frac{\beta_t \cdot dv_t}{\alpha_t \cdot dc_t} = \frac{\beta_t}{\alpha_t} \cdot v_t^m$,

așadar, trebuie îndeplinită condiția: $\gamma_t \leq \frac{\beta_t}{\alpha_t} \cdot v_t^m$, unde cu v_t^m s-a

notat venitul marginal relativ la cheltuieli (cu cât crește venitul total atunci când cheltuiala totală crește cu o unitate). Prin urmare, reducerea veniturilor, în scop evazionist, trebuie să fie sub un anumit prag, dat de raportul dintre rata de creștere a cheltuielilor și venitul mediu relativ la cheltuieli, înmulțit cu venitul marginal relativ la cheltuieli;

6) s-ar putea pune întrebarea dacă, în cadrul mecanismului contabil de evaziune fiscală, poate fi gândit un „optim” al reducerii bazei de impozitare, ținând cont, în mod simultan, și de evaziunea fiscală de contracție și de evaziunea fiscală de expansiune. Să încercăm o formalizare simplă: mai întâi va trebui să precizăm faptul că atât intrările (veniturile, încasările), cât și ieșirile (cheltuielile, plățile) depind de volumul de activitate al organizației, să-l notăm cu q . Pe de altă parte, atât intrările cât și ieșirile depind de prețurile de vânzare, respectiv de prețurile de aprovizionare²⁷. Se știe că maximizarea profitului brut al organizației (adică maximizarea bazei de impozitare

---

²⁶ Așa cum am mai precizat, este vorba despre un prag care se referă la observabilitatea (în sensul celor precizate la paragraful privind economia subterană) evaziunii fiscale din perspectiva inspectorului guvernamental. Așadar, pragurile determinate de noi aici ar putea fi considerate praguri de...”prudențialitate” a evazionistului fiscal.

²⁷ Pentru a cuprinde atât activitatea de exploatare cât și activitatea financiară a organizației, vom considera că vânzare înseamnă și răscumpărarea de titluri financiare cu venit fix deținute de organizație sau obținerea unor credite bancare, iar aprovizionare poate însemna și plata dobânzilor la creditele bancare sau cumpărarea de titluri financiare cu venit fix.

directă, în terminologia din prezentul material) implică verificarea condiției matematice: $v_m = c_m$ ²⁸, unde cu v_m s-a notat venitul marginal referitor la volumul fizic al rezultatelor activității organizației ($v_m = \frac{dv}{dq}$), iar cu c_m s-a notat costul marginal referitor la volumul

fizic al activității organizației ($c_m = \frac{dc}{dq}$). Problema care se pune este

aceea de a maximiza reducerea profitului brut, în scopul maximizării evaziunii fiscale. Ceea ce nu este clar în formularea problemei de mai sus, se poate exprima astfel: în raport cu ce criteriu trebuie realizată această maximizare a reducerii bazei de impozitare? După opinia noastră, mecanismul contabil al evaziunii fiscale trebuie să asigure „invizibilitatea” fenomenului evazionist față de inspectorul guvernamental (sau chiar față de auditul intern al organizației, în cazul în care managerul organizației nu este complice la evaziunea fiscală în cauză²⁹). Aceasta înseamnă că reducerea bazei de impozitare (prin efectul simultan al evaziunii fiscale de contracție și al evaziunii fiscale de expansiune) trebuie să se situeze sub pragul de semnificație pentru inspectorul guvernamental generic. De fapt, acesta din urmă va încerca să determine dacă dinamica veniturilor și cheltuielilor declarate (și recunoscute, conform IAS) respectă unele mărimi relative care leagă cheltuielile de venituri, în sensul de cheltuieli generatoare de venituri. Să observăm faptul că, indiferent de tipul de evaziune fiscală practicat (de contracție sau de expansiune), ceea ce se modifică în ambele cazuri este coeficientul care exprimă venitul mediu relativ la cheltuielă (ceea ce am notat mai sus cu α). Rescriind baza de impozitare pe baza coeficientului α obținem: $RE = I(q, p) - E(q, p)$. Să notăm cu $\phi(\alpha)$ reducerea maximă a bazei de impozitare (adică reducerea care, încă, nu intră în zona de observabilitate a inspectorului guvernamental care, așa cum am spus,

---

²⁸ Demonstrația este imediată: dacă notăm cu π profitul brut al organizației, atunci: $\pi = i - e = v - c = v(q) - c(q)$. Cum maximizarea funcției profitului brut înseamnă anularea derivatei parțiale de ordinul întâi în raport cu q , avem:

$$\max(\pi) = (v(q) - c(q))'_q = v'_q - c'_q = 0 \Rightarrow v'_q = c'_q \Rightarrow v_m = c_m.$$

²⁹ Sau chiar în cazul în care este complice, dar dorește să evite ca auditul intern să depisteze evaziunea fiscală produsă.

are o capacitate de observare care depinde de α). Vom presupune că funcția $\phi(\alpha)$ este o funcție concavă, ceea ce ne asigură că atinge un punct de maxim³⁰. Atunci $\phi(\alpha) = \tilde{I}(q,p) - \tilde{E}(q,p)$, unde $\tilde{x}$ semnifică variația absolută a lui x . Atunci se poate scrie: $d\phi = d\tilde{I} - d\tilde{E}$, adică: $\phi'_\alpha \cdot d\alpha = \tilde{I}'_p \cdot dp + \tilde{I}'_q \cdot dq - \tilde{E}'_p \cdot dp - \tilde{E}'_q \cdot dq$.

Dar cum $\alpha = \frac{v}{c} \equiv \frac{I}{E}$, rezultă

$$d\alpha = dI - dE \Rightarrow d\alpha = I'_p \cdot dp + I'_q \cdot dq - E'_p \cdot dp - E'_q \cdot dq.$$

Făcând înlocuirile necesare, obținem:

$$dp \cdot (\phi'_\alpha \cdot I'_p - \tilde{I}'_p - \phi'_\alpha \cdot E'_p + \tilde{E}'_p) = dq \cdot (\tilde{I}'_q - \phi'_\alpha \cdot I'_q - \tilde{E}'_q + \phi'_\alpha \cdot E'_q).$$

Aceasta este relația generală care leagă reducerea „inobservabilă” (pentru inspectorul guvernamental) a bazei de impozitare prin intermediul mecanismului contabil de evaziune fiscală, de evoluția activității curente a organizației (măsurată prin q) și de evoluția mediului economic și financiar extern organizației (măsurată prin p). Dacă presupunem că prețurile sunt constante, iar activitatea organizației se dezvoltă (din punct de vedere matematic aceasta înseamnă: $dp = 0$ și $dq \neq 0$) obținem o relație simplificată:

$$dq \cdot (\tilde{I}'_q - \phi'_\alpha \cdot I'_q - \tilde{E}'_q + \phi'_\alpha \cdot E'_q) = 0.$$

Cum $dq \neq 0$, rezultă

$$(\tilde{I}'_q - \phi'_\alpha \cdot I'_q - \tilde{E}'_q + \phi'_\alpha \cdot E'_q) = 0, \text{ adică: } \tilde{I}'_q - \phi'_\alpha \cdot I'_q = \tilde{E}'_q - \phi'_\alpha \cdot E'_q.$$

Prin simplificare, putem considera că $\tilde{x}' \equiv x''$ și atunci ultima relație devine:

$$I''_q - \phi'_\alpha \cdot I'_q = E''_q - \phi'_\alpha \cdot E'_q.$$

³⁰ Din punct de vedere matematic, aceasta înseamnă că derivata parțială de ordinul 2 în raport cu α este negativă.

Dar, așa cum se știe, I' reprezintă venitul marginal (în raport cu q), iar E' reprezintă costul marginal (în raport cu q). Atunci relația finală devine:

$$v'_m - \phi' \cdot v_m = c'_m - \phi' \cdot c_m, \text{ sau } \phi' \cdot (v_m - c_m) = v'_m - c'_m.$$

Să observăm faptul că, punând condiția de maximizare a profitului brut (în absența intenției de evaziune fiscală), adică punând condiția $v_m = c_m$, rezultă că mecanismul contabil de evaziune fiscală va trebui să îndeplinească condiția de optim pentru a reduce baza de impozitare: $v'_m = c'_m$.

Aici mai trebuie, totuși, discutat un aspect: mai sus ne-am referit doar la cazul obligațiilor bugetare de tip direct (cum ar fi, de exemplu, impozitul pe profit sau contribuțiile sociale datorate de angajator). Ce s-ar putea spune, însă, despre mecanismul contabil al evaziunii fiscale în cazul obligațiilor bugetare indirecte. În legătură cu această problemă, precizăm următoarele: impactul bazei de impozitare indirecte se regăsește în baza de impozitare directă, întrucât impozitul indirect intră, prin definiție, în preț, deci este cuprins în venituri, adică este inclus în baza de impozitare directă. Ca urmare, raționamentul privind mecanismul contabil al evaziunii fiscale privind obligațiile bugetare indirecte poate fi redus, în ultimă instanță, la raționamentul pe care deja l-am prezentat cu privire la evaziunea fiscală vizând obligațiile bugetare directe.

6. Despre mecanismul contabil al depistării evaziunii și fraudei fiscale

Informația contabilă, reprezintă, din punct de vedere logic și cronologic, primul tip de informație care ar putea conține indicii sau semnale cu privire la producerea fenomenului de evaziune fiscală. Să nu uităm, însă, faptul că informația contabilă nu exhibă, prin ea însăși, indiciile menționate, ci doar cuprinde aceste indicii ca pe o potențialitate a cărei actualizare depinde de abilitatea, competența și buna-credință a inspectorului guvernamental în demersul său de a preveni, depista, limita și sancționa evaziunea fiscală³¹. Aceasta

---

³¹ Nu putem omite cazul inspectorului guvernamental incompetent sau inabil în a depista evaziunea fiscală, și nici cazul inspectorului fiscal de rea-credință (în raport cu interesul public), adică al inspectorului fiscal competent și abil dar corupt, care

rezultă din faptul evident că sistemul contabil al organizației trebuie să aibă propria sa coerență, propria sa bază documentară, așa încât doar verificarea sistematică a respectării principiilor contabile, a respectării politicilor contabile și a respectării corelațiilor normative și logice (sub aspectul semnificației economice) între indicatorii de poziție și de flux ai organizației poate furniza, în mod vizibil, acele indicii necesare și suficiente pentru a declara producerea unui fenomen evazionist.

În acest context, așadar, informația contabilă nu are un rol activ în identificarea evaziunii fiscale ci doar un rol pasiv, de a conține informația relevantă în materie. Opacitatea funciară³² a evaziunii fiscale la nivelul informației contabile ca atare este cea care generează atât „succesul” organizațiilor în evazionarea fiscală cât și „insuccesul” inspecției guvernamentale în identificarea evaziunii fiscale (actuale sau posibile).

Pe baza celor de mai sus, putem concluziona, pe scurt, asupra rolului pe care informația contabilă îl are în depistarea, cuantificarea și probarea evaziunii fiscale.

1. În primul rând, informația contabilă asigură *accesibilitatea* la posibilitatea de identificare a evaziunii fiscale. Într-adevăr, informația contabilă creează, pentru inspectorul guvernamental³³, condițiile minimale pentru ca acesta să poată sesiza producerea fraudei împotriva intereselor publice. Evaziunea fiscală presupune identificarea unei diferențe (gap) între obligațiile bugetare datorate și obligațiile bugetare calculate/inregistrate/virate. Or, acest gap este imposibil de identificat fără a avea informații cu privire la activitatea organizației și, ca urmare, la volumul și structura creării bazei de impozitare la nivelul organizației;

---

acceptă să nu observe producerea fenomenului evazionist, în schimbul unor foloase personale ilegale.

³² Această opacitate este cea care generează multitudinea de modele de alertare timpurie sau de alte proceduri de control intern sau extern care să facă „vizibilă” informația de evaziune fiscală conținută în informația contabilă generică.

³³ De depistarea, evaluarea și sancționarea evaziunii fiscale poate fi interesat nu numai inspectorul guvernamental (statul) ci chiar managerul organizației sau structurile de control intern ale acestuia.

2. În al doilea rând, informația contabilă asigură legătura nemijlocită cu documentul (documentele) primar (primare) care „atestă” producerea (sau intenția de producere a) evaziunii fiscale. Într-adevăr, așa cum s-a mai menționat, contabilitatea produce concomitent informația contabilă și suportul ei documentar³⁴, în sensul că informația contabilă nu poate fi generată fără un document contabil primar³⁵. În felul acesta, subiectul interesat de cercetarea evaziunii fiscale obține calea prin care poate depista modalitatea în care legea a fost înfrântă cu privire la o anumită informație contabilă dată;

3. În al treilea rând, informația contabilă asigură verificarea respectării principiilor contabile. Într-adevăr, modul în care este generată, structurată, înregistrată și prelucrată informația contabilă „denunță” gradul și modul în care sistemul de contabilitate al organizației a respectat principiile contabile, politicile contabile precum și interesul administrației publice în a colecta obligația bugetară legală creată la nivelul organizației. Într-adevăr, informația contabilă nu este altceva decât punerea în practică a recomandărilor de normalizare a contabilității cu privire la principiile contabile și la întocmirea situațiilor financiare, pe de o parte, precum și punerea în practică a politicii contabile adoptate la nivelul organizației (inclusiv aspecte legate de ceea ce se numește contabilitate creativă), pe de altă parte. Ca urmare, prima „instanță” care dă seama de respectarea acestor principii și politici este tocmai informația contabilă;

4. În al patrulea rând, informația contabilă asigură cuantificarea evaziunii fiscale produse. Într-adevăr, informația contabilă are atât un rol calitativ cât și unul cantitativ: mărimea numerică a informației contabile alterate (nelegale sau neregulate) reprezintă tocmai sursa pentru determinarea

---

³⁴ Bineînțeles că tot aici se încadrează și cazul lipsei suportului documentar, în sensul că informația contabilă trimite la un suport documentar necesar dar care, de exemplu, nu există sau există într-o formă alterată (falsificată).

³⁵ Printr-un abuz de limbaj, am putea spune că sistemul contabil este „acoperit” complet cu documente, în ceea ce privește informația contabilă furnizată. Această „acoperire” include, desigur, și existența documentelor falsificate sau mimarea existenței documentelor.

cantitativă a evaziunii fiscale produse, prin simpla calculare, de către inspectorul guvernamental, a diferenței dintre obligația bugetară datorată și obligația bugetară calculată/înregistrată/virată de către organizație. Acest rol al informației contabile nu este exclusiv, el mai poate fi asigurat și de către informația financiară, în general, sau de către informația fiscală generată în evidențele contabilității financiare a organizației, dar, cu precădere, informația genuină despre dimensiunile evaziunii fiscale produse este furnizată la nivelul informației contabile;

5. În al cincilea rând, informația contabilă asigură *semnalarea timpurie* cu privire la crearea condițiilor de evaziune fiscală în viitor. Într-adevăr, anumite inadvertențe logice sau principiale în ceea ce privește conținutul unor informații contabile pot transmite inspectorului guvernamental (sau altui stakeholder) semnale cu privire la posibilitatea ca, în viitor, să se creeze condiții pentru reducerea bazei de impozitare, adică pentru producerea fenomenului evazionist. Desigur că semnalarea timpurie este utilă managerului organizației, în măsura în acesta (sau sistemul său de control intern) este interesat în depistarea evaziunii fiscale potențiale³⁶.

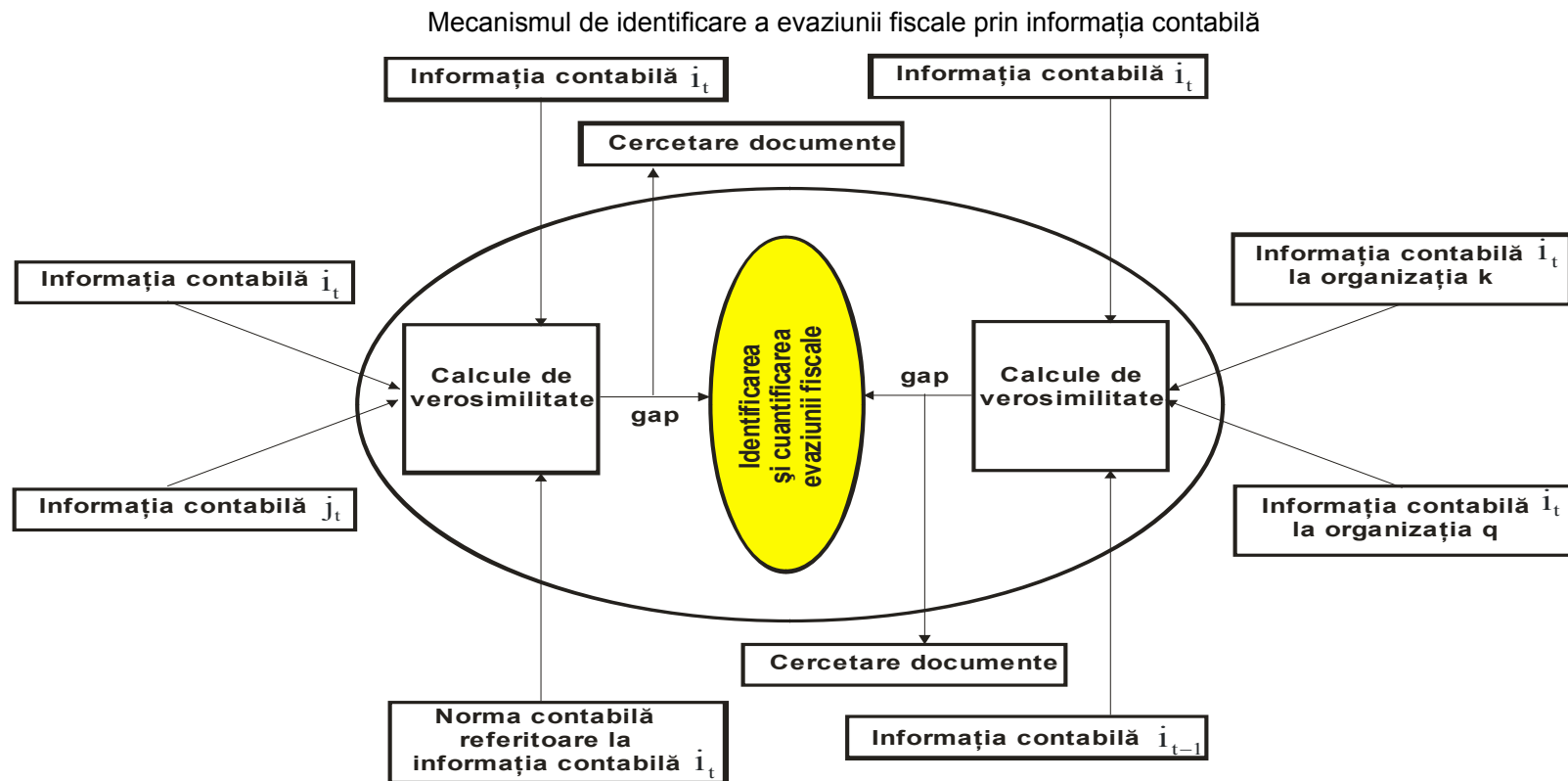
Cele cinci funcții generale (care, împreună și în interdependența dintre ele) constituie ceea ce numim rolul informației contabile în depistarea, cuantificarea și probarea (sanționarea) evaziunii fiscale au un caracter dinamic: ele se modifică în funcție, îndeosebi, de nivelul de dotare a organizației cu IT, de nivelul de prelucrare statistică a informației primare etc. Este de necontestat, însă, faptul că informația contabilă asigură „prima linie” în asigurarea condițiilor de depistare și cuantificare a evaziunii fiscale la nivelul organizației.

---

³⁶ *Conceptul de evaziune fiscală potențială este relativ ambiguu, dar, din punct de vedere metodologic, poate fi util. De exemplu, el se poate referi la situația în care informația contabilă sugerează fie anumite amânări (chiar dacă sunt legale sau țin de așa-numita contabilitate creativă) ale înregistrărilor de venituri, fie anumite anticipări (chiar dacă și ele sunt legale sau țin de așa-numita contabilitate creativă) ale înregistrărilor de cheltuieli care indică o anumită „înclinație” a organizației de a reduce, pe orice cale (deocamdată legală) baza de impozitare, fie ea directă sau indirectă.*

Deși modalitatea în care informația contabilă contribuie la identificarea și dimensionarea evaziunii fiscale efective sau potențiale a fost descrisă în paragraful anterior, în paragraful acesta vom încerca să descriem, ca și în cazul mecanismului contabil general al evaziunii fiscale, în formă grafică, algoritmul pe baza căruia informația contabilă îndeplinește rolul menționat (*Figura 4*):

Figura nr. 4

Prin urmare, mecanismul prin care informația contabilă își exercită rolul de identificare și cuantificare a evaziunii fiscale se desfășoară pe patru „palieri”.

- primul palier: cel al comparării obligației bugetare calculate/înregistrate/virate efectiv cu obligația bugetară așa cum rezultă ea din normativele care reglementează obligația bugetară în cauză;
- al doilea palier: cel al comparării informației contabile înregistrate la momentul „t” cu aceeași informație contabilă înregistrată la momentul „t-1”;
- al treilea palier: cel al comparării (corelării) dintre informația contabilă „i” și informația contabilă „j”, la același moment al calculării/înregistrării în contabilitate;
- al patrulea palier: cel al comparării informației contabile „i” înregistrate la momentul „t” în cazul organizației „k” cu același tip de informație contabilă înregistrată la același moment de timp în cazul organizației „q”.

De remarcat faptul că oricare dintre cele patru paliere de utilizare a informației contabile este operaționalizat în cadrul unor proceduri de „calcul de verosimilitate”, care generează informația secundară de natură să semnaleze existența sau nu a evaziunii fiscale sau a potențialului de evaziune fiscală. Evident, orice gap evidențiat (și care, așadar, semnalează existența evaziunii fiscale) trimite imediat la cercetarea documentelor care au stat (sau n-au stat, după caz) la baza generării evaziunii fiscale.

Prin urmare, informația fiscală își joacă rolul de depistare și cuantificare a evaziunii fiscale pe patru dimensiuni esențiale:

- a) *dimensiunea normativă*: primul palier. Informația contabilă privind evaziunea fiscală se bazează pe evaluarea abaterii acesteia de la norma care statuează sfera, metodologia și semnificația informației contabile sub aspectul respectării unor reguli comune, unitare și omogene pentru toți contribuabilii. Dimensiunea normativă realizează o identificare directă, prin comparație nemijlocită, a evaziunii fiscale;
- b) *dimensiunea temporală*: al doilea palier. Informația contabilă privind evaziunea fiscală se bazează pe evaluarea

„salturilor” neverosimile, inexplicabile pe baza traiectoriei așteptate sau justificate a organizației, cu privire la o anumită informație contabilă dată. Desigur, nu este imposibil ca aceste salturi să existe, dar tocmai existența lor constituie un indiciu pentru inspectorul guvernamental pentru a adânci și rafina analiza;

c) *dimensiunea structurală*: al treilea palier. Informația contabilă privind evaziunea fiscală se bazează pe evaluarea relației logice, funcționale dintre informații contabile diferite, relative la aceeași organizație. Abateri neverosimile de la relațiile așteptate sau justificate din punct de vedere logic (de exemplu, abateri exagerate între evoluția veniturilor și cea a cheltuielilor, ținând cont de venitul mediu realizat de unitatea de cheltuielă) pot reprezenta indicii, pentru inspectorul guvernamental, pentru adâncirea și rafinarea analizei;

d) *dimensiunea inter-organizațională*: al patrulea palier. Informația contabilă privind evaziunea fiscală se bazează pe evaluarea aceleiași informații contabile referitoare la organizații diferite³⁷. Abateri nefiresc de mari între cele două organizații cu privire la o aceeași informație contabilă pot reprezenta indicii cu privire la producerea fenomenului evazionist.

---

³⁷ Desigur, trebuie asigurată o anumită comparabilitate între cele două organizații, sub aspectul naturii activității, mărimii (pentru a lua în calcul efectul economiilor de scară), etc., altfel comparația poate fi hazardată și, ca urmare, neconcludentă.